

19. Палієнко М. Історія Волині на сторінках журналу «Киевская старина» / М. Палієнко // Тези доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф. (Луцьк, 16–18 черв. 1994 р.). – Луцьк : [б. в.], 1994. – С. 64–67.
20. Палієнко М. Г. «Киевская старина» (1882–1906) : сист. покажч. змісту журналу / М. Г. Палієнко – К. : Темпора, 2005. – 608 с.
21. Палієнко М. Г. «Киевская старина» (1882–1906) : хронол. покажч. змісту журналу / М. Г. Палієнко. – К. : Темпора, 2005. – 480 с.
22. Палієнко М. Г. «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.) / М. Г. Палієнко. – К. : Темпора, 2005. – 384 с. ; іл.
23. Попередні книги «Записок» / Науковий збірник за рік 1924 // Записки Українського наукового товариства в Києві, історичної секції Всеукраїнської АН / [за ред. голови секції М. Грушевського]. – Т. XIX. – С. 231–235.
24. Речь Г. П. Галагана // Записки Юго-Западного отдела императорского Русского географического общества. – Т. I. – К. : Тип. императ. ун-та Св. Владимира, 1874. – С. 13–14.
25. Речь П. П. Чубинского // Записки Юго-Западного отдела императорского Русского географического общества. – Т. I. – К. : Тип. императ. ун-та Св. Владимира, 1874. – С. 4–7.
26. Сарбей В. Г. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с. (Україна кризь віки. – Т. 9).
27. Устав Общества исследователей Волыни // Труды Общества исследователей Волыни. Т. I. – Житомир : Типо-литография М. Дененмана, 1902. – С. 19–37.
28. Федорова Л. Д. Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва зі збереження культурної спадщини України / Л. Д. Федорова. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2008. – 296 с.
29. Федорова Л. Д. Київське воєнно-історичне товариство в пам'яткоохоронному і краєзнавчому русі Наддніпрянської України початку 20 ст. / Л. Д. Федорова. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 261 с.

УДК 94(477.82)“1919/1939”

А. Г. Шваб –
кандидат історичних наук, доцент кафедри нової
та новітньої історії України
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки;
Г. О. Малєончук –
аспірант Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

Економічний розвиток Луцька в міжвоєнний період (1919–1939 рр.)

*Роботу виконано на кафедрі нової
та новітньої історії України
СНУ ім. Лесі Українки*

У статті висвітлено соціально-економічні перетворення міжвоєнного Луцька. На основі нових архівних матеріалів охарактеризовано стан розвитку промисловості, торгівлі, фінансових установ, забудови міста, соціальні перетворення та характер зайнятості його мешканців. Звернено увагу на перебіг світової економічної кризи 1929–1933 рр. у Луцьку.

Ключові слова: Луцьк, економіка, підприємство, ремесло, зайнятість населення, розбудова міста.

Шваб А. Г., Малєончук Г. А. Экономическое развитие Луцка в межвоенный период (1919–1939 гг.).

В статье освещены социально-экономические преобразования межвоенного Луцка. На основе новых архивных материалов представлены характеристика состояния развития промышленности, торговли, финансовых учреждений, застройки города (мощение улиц, мелиорация, создание автобусных и железнодорожных сообщений, водопровода и канализации), освещены социальные преобразования и характер занятости его жителей. Авторы обращают внимание на ход мирового экономического кризиса 1929–1933 гг. в Луцке, анализируя изменения в сельском хозяйстве и промышленности, забастовочное движение и темпы безработицы. Предложена периодизация экономического развития Луцка в межвоенный период с учетом политического и экономического положения Второй Речи Посполитой, в состав которой входил город в исследуемый период.

Ключевые слова: Луцк, экономика, предприятие, ремесло, занятость населения, развитие города.

© Шваб А. Г., Малєончук Г. О., 2013

Shwab A. G., Maleonchuk G. O. Economic Development of Lutsk in the Interwar Period (1919–1939 Years).

The article highlights the socio-economical transformation of the interwar Lutsk. Based on new archival materials described state of the industry, trade, financial institutions, city building (improvement of streets and squares, reclamation, creation rail and road connections, conduit and sewer construction), social change and the character of employment of its residents. The authors draw attention to the progress of the global economic crisis of 1929–1933 in Lutsk, analyzing the changes in agriculture and industry, accompanied by strikes and the spread of unemployment. Submitted by periods of economic development of Lutsk in the interwar period, taking into account the political and economic situation of the Second Polish Republic, which included the city in the study period.

Key words: Lutsk, economy, enterprise, profession, employment, and development of the city.

Постановка наукової проблеми та її значення. Міжвоєнний період посідає особливе місце в історії Луцька, оскільки в цей час воно стає воєводським центром та входить до складу відродженої Польської держави, що суттєво вплинуло на характер політичних, соціальних та економічних перетворень.

Мета статті – дослідити особливості соціально-економічних перетворень Луцька в 1919–1939 рр. Відповідно до мети ми ставимо перед собою такі **завдання**: охарактеризувати тенденції економічного розвитку різних галузей господарства Луцька; висвітлити характер промислового розвитку, зокрема діяльність комунальних та приватних підприємств, фінансових установ; дослідити тенденції розбудови міста та його благоустрою; проаналізувати вплив економічної кон'юнктури на соціально-економічне життя міста; простежити зміни кількості та характеру зайнятості населення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблематика економічного розвитку Луцька в міжвоєнний період недостатньо висвітлена у науковій літературі. Є лише окремі розвідки, які її дотично стосуються. До таких слід віднести публікації В. Меджецького [34; 49], О. Михайлюка та І. Кічія [35], А. Шваба [40], Я. Шабали [39], О. Бурунової [1], В. Литвинюк [31–33], А. Свинчука [37], Т. Никитюк [36].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У 1919 р. Луцьк увійшов до складу новоутвореної Другої Речі Посполитої [48, с. 5], що зумовило особливості його подальшого політичного та соціально-економічного розвитку. Загальні процеси в країні впливали і на життя міста. Ситуація була досить важкою, до руйнівних наслідків війни додалися і труднощі перехідного періоду. Після відродження Польщі в 1918 р. її економіка переживала складний процес становлення нового державного господарчого механізму, створеного з територій, які до цього часу входили до складу різних держав (Австро-Угорщини, Пруссії та Російської імперії) і суттєво відрізнялися рівнем економічного розвитку. Труднощі були пов'язані із потребою уніфікації законодавства, грошової системи, створення єдиної транспортної мережі та ринку, врегулювання сфери оподаткування та соціального забезпечення, структури цін [46, с. 73].

Складне соціально-економічне становище поглиблювалося перебуванням Польської держави у стані війни, спочатку із Західноукраїнською Народною Республікою, а пізніше із радянською Росією. На військові потреби до листопада 1919 р. виділялося майже половину державного бюджету, а станом на березень 1920 р. видатки зросли до 60 %. Брак коштів зумовив значний дефіцит бюджету країни, який у 1920 р. загалом становив 91 % [47, с. 61–63].

Характерним явищем того часу була інфляція. Збільшення кількості обігових грошей та знецінення польської марки щодо іноземної валюти призводило до зростання цін. Намагаючись запобігти цьому, влада регламентувала вартість найпотрібніших товарів [47, с. 81]. У Луцьку ціни на продукти першої потреби магістрат затвердив у лютому 1920 р. Так, фунт (приблизно 0,5 кг) хліба, залежно від якості, коштував від 5 до 7 марок, фунт сухарів – 20 марок, фунт солі – 1 марку 75 фенінгів, 10 яєць – 12 марок, коробка сірників – 5 марок, фунт цукерок – 30 марок, фунт краківської ковбаси – 20 марок [21, арк. 58]. Луцький магістрат установив ціни і для ресторанів міста: обід з трьох страв – 17 марок, чашка чаю – 2 марки, склянка пива – 2 марки. В ресторанах також був у продажі міцний алкоголь з 60 % та 80 % вмістом спирту за 4–5 марок відповідно [21, арк. 36]. У цей час щомісячна заробітна плата вчителя звичайної школи становила майже 200 марок [20, арк. 60].

Інфляція та економічна скрута помітно впливали на дохідність та рентабельність комерційних закладів. До прикладу ціни за добу у луцьких готелях, яких в лютому 1920 р. нараховувалося 15, залежно від умов, становили від двох до 16 марок [21, арк. 34]. У листопаді цього ж року кількість готелів у місті зменшилась до шести, а вартість номерів у них зросла до 15–50 марок [21, арк. 252].

В умовах повоєнної розрухи гостро стояло питання купівельної спроможності населення та наявності товарів першої потреби. У квітні 1919 р. було створено Державне торговельне управління

(Panstwowy urząd handlowy), яке координувало карткову систему купівлі таких товарів, як хліб, цукор, сіль, мило, вугілля, сірники. Торгівля через картки охопила 15 % усього населення країни, передусім мешканців міст [45, с. 264]. Розповсюджували регламентовані товари приватні магазини, кооперативи, у великих містах – відповідні новостворені самоврядні інституції [47, с. 64]. У Луцьку місцеві підприємці активно намагались здобути право на продаж продуктів за картками, тому з цією метою зверталися до магістрату [19].

Протягом 1921 р. в Польщі було ліквідовано державне регулювання цін. На місце регламентованого під час війни господарства повертався вільний ринковий механізм [47, с. 81]. Стабілізації економічного становища сприяло проведення в 1924 р. грошової реформи, що запровадила єдину грошову одиницю – злотий, який упродовж 1925–1926 рр. стабілізувався [46, с. 75]. Курс польської марки до злогого становив 1,8 млн до 1 [45, с. 265]. Дефіцит бюджету Польщі вдалося подолати лише в 1928 р. [46, с. 266].

Луцьк того часу фінансово існував за рахунок численних податків, доходів від комунальних підприємств та власності, оплат з адміністративних послуг, субвенцій та дотацій [44, с. 4]. Луцьке міське управління витрачало на одного мешканця в 1932 р. близько 25,4 злогого на рік, водночас у Рівному та Ковелі ця сума становила 32,51 та 41,36 злогого відповідно [10, арк. 9]. Дефіцит міського бюджету простежувався протягом усього міжвоєнного періоду [22, арк. 299–301; 12, арк. 5], зокрема у 1935–1936 рр. становив 299160,20 зл. [7, арк. 13]. З другої половини 1930-х рр. простежується зменшення частки надзвичайного бюджету (складається з незапланованих у бюджеті видатків чи доходів, які потрібно включити до бюджету протягом фінансового року) у загальній структурі фінансів міста. У 1935–1936 рр. надзвичайний бюджет становив 161 % звичайного, 1936–1937 рр. – 117 %, 1937–1938 рр. – 109 %, 1938–1939 рр. – 50 %, у 1939–1940 рр. передбачалося також 50 %. Місто активно використовувало різного роду позики. Так, довготермінові позики, що їх узяло місто, у квітні 1939 р. становили 2674441,07 зл., короткотермінові – 411173,67 зл. [17, арк. 6]. Едвард Типяк, воеводський інспектор органів самоврядування, що здійснював перевірку Луцького міського управління в липні–серпні 1939 р., зазначив, що «фінансовий стан міста досить важкий, досі невпорядковані рахунки позабюджетних коштів, присутнє масштабне приховування реальної картини фінансів міста, що забезпечує наявність боргів та негативно впливає на його господарство» [17, арк. 5].

У 1920–1930-х рр. Луцьк зростав територіально та кількісно. До 1931 р. територія міста становила 618 га [60, с. 45.], однак після приєднання до нього околиць [42] збільшилася майже втричі [27, арк. 229]. У 1937 р. територіально місто було поділене на 11 ділянок та нараховувало 250 вулиць [15, арк. 1–11].

Луцьк того часу мав найбільший приріст мешканців серед населених пунктів Волині [68, с. 2]. Так, у 1921 р. тут проживало 21 157 осіб [50, с. 30], у 1923 р. – 26 197, 1925 р. – 28 210 [68, с. 5], 1931 р. – 35 737 [41, с. 27], в 1936 р. – 38 490, а 1937 р. – 41 033 особи [68, с. 5]. У 1938 р. Луцьк нараховував уже майже 44 000 жителів [34, с. 89–92]. Швидке зростання відбувалося за рахунок міграції населення здебільшого з інших регіонів Польщі. У 1935 р. натуральний приріст становив 1,75 %, а приріст приїжджих мешканців – 6,65 %, у 1936 р. – 1,02 % та 6,7 %, відповідно [68, с. 2]. Приїжджі здебільшого були поляками за національністю. Саме ця національна група в місті у цей період зростає найшвидше. Напередодні Першої світової війни в Луцьку проживало близько 2 тис. поляків, у 1921 р. – 6 тис., у 1931 р. 11,3 тис., у 1937 р. – 14 тис. [40, с. 101].

Луцьк був багатонаціональним та багатоконфесійним містом. Як і в інших містах Волині, більшість міського населення Луцька становили євреї. Так, зокрема, у 1926 р. тут проживало 16 719 євреїв, 6662 поляки, 3117 українців, 1114 росіян, 348 німців, 240 чехів та 66 осіб інших національностей [23, арк. 280].

Характер зайнятості мешканців міжвоєнного Луцька загалом відтворював його економічний стан. Дані перепису населення 1921 р. показують, що 14,51 % міщан були зайняті у сфері сільського господарства, тваринництві та лісництві; 27,99 % – у промисловому виробництві; 30,39 % – у торгівлі та страхуванні; 3,25 % – у комунікації та транспорті; 10,42 % – у громадській роботі та вільному заробітку; 0,65 % – у армії, флоті та військовій авіації; 3,04 % – у побутовому обслуговуванні; 5,34 % – безробітні чи утримувалися родиною; 4,41 % – з невизначеним професійним статусом [55, с. 2].

У 1931 р. характер зайнятості міських жителів виглядав так: промислове та видобувне виробництво – 37,07 % населення; торгівля і сфера послуг – 24,30 %; громадська служба – 11,38 %; кому-

нікація та транспорт – 5,95 %; домашня служба – 3,40 %; охорона здоров'я, санітарія та організації громадської опіки – 2,98 %; шкільництво, освіта та культура – 2,67 %; сільське господарство – 2,38 %; садівництво, рибальство та лісництво – 1,13 %; інші види зайнятості – 8,74 % [41, с. 68].

За десять років відбулися певні зміни в характері зайнятості лучан. Перетворення Луцька у воєводський центр сприяло збільшенню кількості осіб, які працювали в системі управління, соціально-побутовій та виробничій сферах, натомість зменшенню кількості мешканців, які жили із сільського господарства. Це здебільшого відповідає загальнопольським тенденціям і свідчить про низькі темпи розвитку промисловості міжвоєнної Польщі та загалом слабкий стан економіки. Волинське воєводство, включно з Луцьком, входило до складу економічного регіону С, що був найвідсталішим у країні [45, с. 306].

На території Луцька в 1931 р. було 182 рільничих господарства. Розміри їх були різними, що свідчить про те, що деякі із них використовувалися як присадибні господарства, зорієнтовані на власні потреби. 17 із них за площею були меншими ніж 2 га, 41 – від 2 до 5 га, 45 – від 5 до 10 га, 17 – від 10 до 15 га, 16 – від 15 до 50 га, та 12 – від 50 га, площа 34 господарств міста невідома [41, с. 79].

На початку 1930-х рр. місцева влада розробила перспективні плани розвитку міста. Північна частина Луцька від червня 1930 р. була визначена як промислова дільниця міста, що включала території офіцерської колонії, залізничного вокзалу та вулицю Пілсудського, для промисловості нешкідливої для здоров'я міських жителів, та території від залізничного вокзалу до колоній в напрямку до Ківерець, як промислова частина міста зі шкідливим впливом на здоров'я населення. Резервними промисловими територіями Луцька було визнано територію села Кічкарівки [54, с. 1].

Місту на правах комунальної власності належали землі та підприємства. Серед них була міська електростанція, бійня, лазня, торгові зали, ринок для продажу тварин, рільниче господарство, театр та кінотеатр [5, арк. 30].

Електростанція в Луцьку діяла з 4 червня 1909 р., коли магістрат надав інженерові Альфонсові Яхрові право створення та розподілу електроенергії в Луцьку на 40 років. Її робота розпочалась у листопаді 1909 р. і по завершенні терміну в 40 років мала перейти у власність міста без жодних оплат. В угоді зазначалося, що після 15, 20 та 25 років магістрат має право викупити електростанцію. У 1919 р. інженер Яхр зі згоди магістрату утворив фірмову спілку під назвою «Вольт» і на неї переклав усі обов'язки за угодою. Яхр спочатку входив до спілки, однак згодом її залишив. У 1924 р. минуло 15 років після укладення угоди і розпочався судовий процес між товариством «Вольт» та Луцьким магістратом. У суді магістрат вимагав визнати право викупу електростанції з 1 листопада 1924 р., а товариство намагалося відстрочити цю дату на два роки у зв'язку з війною, що завадила стабільній діяльності електростанції. Товариство встановило ціну викупу в 90 тис. злотих. Однак магістрат так і не викупив цієї електростанції [84, с. 2].

Міська бійня була підприємством без юридичних прав та статуту. Її створив магістрат Луцька та відбудував після зруйнування в 1916 р. До її складу входили також відділ з осушення та соління шкір, лабораторія з дослідження м'яса. Ціни на послуги бійні встановлював магістрат та затверджувало Волинське воєводське управління. У липні 1928 р. міська бійня була здана в оренду за 120 068 злотих у рік Ісакові Давові та Ісакові Корсовському [5, арк. 31].

Ринок для торгівлі тваринами розташовувався в передмісті Луцька на Гнідаві і займав площу близько 1 га. Ярмарки відбувались щочетверга. На ринку діяла санітарна служба, що здійснювала ветеринарний огляд тварин та перевірку свідоцтв їх походження [5, арк. 57].

На весні 1937 р. відкрито міську цегельню. За три місяці кількість її продукції склала 3 млн шт. цеглин [68, с. 5].

У Другій Речі Посполитій, будь-яка економічна діяльність здійснювалася на основі відповідних свідоцтв. У галузі підприємництва свідоцтва ділились на категорії залежно від роду діяльності [43]. Так, зокрема 1929 р. у Луцьку було викуплено 248 промислових свідоцтв, з них одне – третьої категорії, дев'ять – четвертої, два – п'ятої, чотири – шостої, 11 – сьомої та 401 – восьмої категорії. Остання категорія стосувалася підприємств, де використовувалася праця від одного до чотирьох робітників, і була найпоширенішою в Луцьку [43].

Темпи та характер розвитку промислового виробництва були незначними. У другій половині 1920-х рр. у Луцьку було лише шість промислових підприємств, на яких працювало від 15 і більше працівників: цегельня А. Луцевського – 15 осіб, фабрика с/г машин Ф. Свободи – 25 осіб, млин

О. Пінчука – 24 особи, фабрика горілки Богуславського – 50 осіб, фабрика горілки Неценгевича – 20 осіб та підприємство з висушення хмелю Грабарського – 30 осіб [6, арк. 35].

У 1935–1936 рр. економічну основу міста становили: шість друкарень, 36 підприємств з продажу випічки, п'ять млинів, одна шкіряна фабрика, 43 перукарні, 13 чайних закладів, 14 кав'ярень, 17 пекарень, 105 м'ясних крамниць, 11 закладів готових м'ясних виробів, 314 споживчих магазинів, 10 їдалень, 10 ресторанів, 23 пивних, шість готелів [4, арк. 21].

У 1932 р. в Луцьку організовано перший заклад із виробництва штучних мінеральних вод, содової та лимонаду, його власником був А. Злоцький [83, с. 4]. У 1935 р. їх вже було дев'ять [3, арк. 67].

Позитивні зміни відбувалися в розвитку міської торгівлі. У Польщі існувало п'ять груп торгових підприємств: гуртової торгівлі, великої роздрібною торгівлі, дрібною торгівлі в закладах з одним приміщенням та одним працівником, продаж товарів у невідповідних торгових приміщеннях без залучення найманих працівників, рухомою торгівлі [45, с. 316]. У Луцьку в 1929 р. було викуплено 464 торгових свідоцтва, серед них одне першої категорії, 135 – другої, 756 – третьої, 484 – четвертої та 88 – п'ятої [25, арк. 152]. У 1935 р. в місті вже діяло 1 700 торгових об'єктів [2, арк. 54]. Значного вдосконалення зазнала система постачання товарів. У 1937 р. в Луцьку існувало 18 гуртових складів, які доставляли товар до напівгуртових складів (у місті їх нараховувалось 45) і магазинів. Становище продуктових гуртових складів було достатньо вигідним із тієї причини, що вони досить легко могли отримати кредит, тоді як у роздрібній торгівлі спостерігався зворотний процес. Дрібним магазинам було важко отримати додаткові кошти, хоча самі вони змушені були надавати кредити покупцям [16, арк. 66–67].

Для обслуговування мешканців міста в Луцьку діяло кілька фінансових установ. Так, від травня 1925 р. розпочав діяльність відділ Польського банку (Bank Polski). Луцький відділ Польського банку мав свої представництва у Ковелі, Рожищі та Володимирі. У 1927 р. відкрив своє відділення в Луцьку Земельний банк (Państwowy Bank Rolny), що спеціалізувався на видачі посівних кредитів, або кредитів під заставу збіжжя. До 1935 р. в Луцьку діяло також відділення Банку крайового господарства (Bank Gospodarstwa krajowego), що виконував касові, кредитні, вексельні та комісійні операції. У містах Польщі банківські послуги надавали також повітові та міські ощадні каси. Від 1925 р. міська ощадна каса діяла і в Луцьку [1, с. 47]. Її загальний грошовий обіг становив у 1926 р. – 5908027,40 зл., у 1927-му – 12414582,41 зл., у 1928-му – 32620679,11 зл. [72, с. 12], у 1929-му – 40288350,87 зл. У 1929 р. її клієнтами були: військові, що мали 300 вкладів, підприємці – 36, купці – 572, ремісники – 67, вільні робітники – 137, учні – 43, робітники – 39, працівники сільського господарства – 40, різні інституції – 50 [78, с. 3]. 1931 р. в місті почала працювати повітова ощадна каса, її директором став Антоній Забельський [79, с. 6]. У Луцьку діяла і популярна у всій Польщі Каса Стефчика (кредитна кооперативна установа) [53, с. 4].

Низькі темпи розвитку промислового виробництва та інших сфер зайнятості в місті зумовлювали існування розгалуженої мережі всіляких ремісничих майстерень. Прибутковість від їх діяльності у більшості випадків була невисокою, проте давала можливість забезпечити бодай якісь умови для існування. Розвиток ремесла в місті контролювала та підтримувала Реміснича палата (Izba Rzemieslnicza), відкрита 27 квітня 1930 р. Її президентом був К. Реус. До складу Ремісничої палати увійшло 10 поляків та вісім євреїв [75, с. 8]. Її завданням була постійна репрезентація інтересів ремісничого промислу у воєводстві, співпраця з владою щодо розвитку ремесла, видання спеціалізованої інформації та професійна освіта. Нагляд над її діяльністю здійснював міністр промислу та торгівлі [9, арк. 16–56]. У Волинському воєводстві простежувався низький рівень кваліфікації у ремісництві, що було зумовлено недостатньою професійною підготовкою молодих спеціалістів. У Луцьку цю проблему розв'язували через Ремісничу палату. Одним із її завдань було створення екзаменаційної комісії, яка б приймала іспити на майстрів та підмайстрів. У 1933 р. загальна кількість тих, хто склав іспити на майстра, становила 130 осіб. Палата створила 69 екзаменаційних комісій для складання іспиту на підмайстрів. У 1933 р. успішно склали такий іспит 146 осіб зі 156 кандидатів [33, с. 79–82]. У 1934 р. було створено Волинський ярмарок народного промислу в Луцьку. 1937 р. його обороти сягали 138 776 зл., що на 18 000 зл. більше порівняно з 1936 р. [16, арк. 65].

У 1935 р. в Луцьку налічувалось 79 перукарів, 26 ковалів, сім стельмахів, 70 мулярів, 200 столярів, 11 римарів [29, арк. 2]. Луцькі ремісники створювали різні об'єднання. Зокрема існував торгово-виробничий Християнський кооператив перевізників Луцька (Spółdzielnia dorozkaszow miasta Łucka),

кредитний кооператив «Кооперативний ремісничий банк» (Spółdzielczy bank rzemieślniczy) та кооперативи праці – Кооператив християн-ремесників (Spółdzielnia rzemieślników chrześcijan) і Кооператив будівничих (Spółdzielnia budowlana) [16, арк. 68].

У місті існували колективні ремісничі цехи: ремісників-християн, ремісників-євреїв, християнських м'ясників та різників, єврейських кравців, християнських пекарів та кондитерів [58, s. 8]. Цех ремісників-християн за допомогою Ремісничої палати організував шеститижневі курси для малярів, які закінчило 18 осіб. Керував курсами інженер Б. Манецький [57, с. 8].

Реміснича палата відповідно до потреб міста організовувала курси для підготовки потрібних фахівців. Так, було організовано тримісячні курси для електромонтерів та працівників з обслуговування та влаштування водопроводу, на які записалося 79 осіб [59, с. 10].

Помітно вплинула на рівень життя мешканців міста та економічний поступ Луцька загалом світова економічна криза 1929–1933 рр. Період кризи в Польщі характеризувався зменшенням кількості промислової продукції, зменшенням рівня прибутків сільського населення, відтак і його купівельної спроможності, що не могло не позначитися і на прибутковості міського господарства. Все це зумовило збільшення безробітних та напівбезробітних, супроводжувалося численними страйками [45, с. 267].

Відомо, що найбільше економічна криза торкнулася чотирьох воєводств: Волинського, Львівського, Тернопільського та Станіславського [76, с. 2–4]. Початок кризи проявився в 1929 р. зниженням цін на продукцію сільського господарства. Якщо 1927 р. вартість 1 000 цеглин рівнялася 163 кг жита, 1928-го – 221, то 1929-го – 315 кг, а 1931 р. – 409 кг відповідно. Вартість тонни вугілля 1927 р. – рівнялася 75 кг жита, 1928-го – 83, 1929-го – 136, 1931 р. – 202 кг [81, с. 4]. Ціни на сільськогосподарські товари у Волинському воєводстві були найнижчими на території всієї Польщі ще з 1928 р., за винятком цін на молоко [74, с. 3]. Ціни на збіжжя в Луцьку від 1928-го 1934 р. зменшилися утричі. Поруч із Варшавою та Познанем у Волинському воєводському центрі ціни в кризовий період були найнижчими. Порівняно з іншими містами воєводства, луцькі ціни були нижчими ніж у Рівному та на певні товари у Ковелі [26, арк. 242]. У зв'язку зі зниженням цін на сільськогосподарську продукцію, знизилася кількість використання добрив [76, с. 2–3]. Для запобігання зниженню цін на продукти рослинництва та тваринництва міське управління встановлювало ціни на ці групи товарів [28, арк. 12; 28, арк. 47]. Якщо у квітні 1928 р. за 1 кг житнього хліба віддавали від 64 до 75 грошів [24, арк. 216], то у квітні 1930 р. – 32,5 [26, арк. 101]. Так, для встановлення ціни за 1 кг житнього хліба в 1931 р. було проведено пробне випікання хліба в приватній пекарні Ібрагіма Рассіха, в результаті чого встановлено ціну за 1 кг хліба – 37 грошів [31, арк. 4]. Винних у недотриманні цінової політики карали штрафом у 3 тис. злотих або арештом до 6 місяців [28, арк. 32]. Заходи з регулювання цін ігнорували власники ресторанів та їдалень міста, встановлюючи їх на власний розсуд [28, арк. 25].

Кризові явища спостерігалися і в промисловості. Показники цін на промислові товари від жовтня 1929 до жовтня 1930 р. знизилися на 11,8 % [81, с. 4]. На заводі «Свобода» в Луцьку, який у попередні роки виробляв велику кількість сільськогосподарських машин, на початку 1931 р. виникли серйозні платіжні труднощі, які призвели до встановлення контролю за підприємством з боку уряду, а в подальшому і до повної зупинки виробництва [11, арк. 5–6].

Економічна криза супроводжувалася численними страйками. Двічі страйкували працівники друкарень міста, що вимагали збільшення платні на 16 %, мотивуючи важкими умовами праці [52, с. 4; 63, с. 6]. У 1929-му та 1931 р. відбулися страйки на цегельні Глікліха; вимогою працівників стало збільшення заробітної плати на 30 %. Другий страйк підтримало 100 робітників цегельні [70, с. 6; 73, с. 7]. Страйкарі на міській бійні виступали за зменшення податку з обороту, свої вимоги вони передали Волинському воєводському управлінню [75, с. 8]. У 16 пекарнях, що належали до Волинського об'єднання праці страйкували 52 працівники. Серед вимог страйкарів було встановлення восьмигодинного робочого дня та підвищення заробітної плати [87, с. 3]. Страйки в Луцьку мали мирний характер та закінчувалися досягненням компромісів між підприємцями чи владою та робітниками.

29 березня 1932 р. через високу вартість послуг розпочався бойкот електростанції в Луцьку, у якому взяло участь 95 % її абонентів. Ресторани, кав'ярні, магазини, помешкання освітлювали тільки гасовими лампами та свічками [85, s. 3]. Захід мав мирний характер за винятком випадку, коли в

кількох приміщеннях, які освітлювалися електрикою, було розбите віконне скло [86, с. 3]. Бойкотування тривало майже місяць і завершилося 25 квітня [56, с. 4]. Удруге мешканці міста вдалися до схожої акції в січні 1933 р., вимагаючи зниження тарифів на електроенергію. Слід зазначити, що в Луцьку витрати на освітлення вулиць узяло на себе товариство «Вольт», хоча в Рівному за такі послуги магістрат щорічно платив 80 тис. злотих. У результаті бойкоту було зменшено плату за електроенергію на 19 % [61, с. 4].

Криза вплинула на збільшення кількості безробітних. Якщо в Луцьку станом на квітень 1926 р. їх налічувалося 372 особи [23, арк. 244], то в 1931 р. цей показник зріс до 3770 осіб (із них 888 – люди розумової праці та 2882 – робітники) [41, с. 266].

У 1932 р. польський уряд ухвалив антикризову програму боротьби з безробіттям [45, с. 270]. Впроваджувалися і різні місцеві заходи. Так на початку 1930-х рр. з ініціативи президента Луцька Т. Ововінського було створено Комітет допомоги безробітним, до складу якого увійшло 34 особи [82, с. 6]. Комітет мав секцію опіки над дітьми. У 1933 р. дружина воєводи Г. Юзевського відкрила по вулиці Банковій їдальню для дітей безробітних [62, с. 8].

Від січня 1935 р. Міністерство суспільної опіки для проведення громадських робіт серед безробітних Луцька виділяло щомісячно 15 тис. злотих [63, с. 2]. Так, у період від 13 січня до 23 лютого 1935 р. було залучено 373 особи до робіт з меліорації міських територій, очищення вулиць, консервації замку Любарта, при будівництві водопроводу, на роботах у міському парку, стадіоні та підприємстві з виготовлення бетону. Загальна вартість виконаних робіт становила 14561,70 злотих [13, арк. 31].

У 1930-х рр. у Луцьку створено Комітет розбудови міста, до компетенції якого входив розподіл кредитних коштів на будівництво й капітальні ремонти житлових будинків. Кредитні кошти надавалися з Державного фонду розбудови міст [30, с. 9]. Міське управління у 1936 р. у межах цієї програми отримало 150 тис. злотих. Вони були розподілені таким чином: на блокове будівництво – 50 тис. злотих, на дрібне – 60 тис., і на ремонти великих житлових приміщень 40 тис. [65, с. 2].

У міжвоєнний період у місті на тлі швидкого зростання населення значно зросла і кількість житлових помешкань. У 1921 р. в Луцьку їх налічувалося 1083 [22, арк. 299–301], у 1923 р. – 2051, у 1931-му – 3811, у 1936-му – 4103 [69, с. 2].

Важливим етапом у розвитку міста стало будівництво системи водопроводу, що тривало від 22 серпня 1934 р. до 1 квітня 1936 р. [38, с. 5]. Його ініціатором став президент міста Мечислав Венжик, загальний проект опрацював професор Варшавської політехніки Ігнацій Родзішевський. Кошторис будівництва водопроводу склав 1100 тис. злотих, 50 % цієї суми було покрито завдяки кредитам Фонду праці [66, с. 2]. 1 вересня 1935 р. розпочало діяльність підприємство міського водопроводу, який охоплював 10 км вулиць [64, с. 13], у 1936 р. добудували ще 2,5 км [66, с. 2]. До 1937 р. довжина водопровідної мережі становила 17,8 км [69, с. 2]. Кількість абонентів міського водопроводу з часом зростала. Так, у жовтні 1935 р. їх налічувалося сім, у червні 1936 р. – 51, у липні – 62, до вересня вже було підключено до системи водопостачання чверть будинків міста. Утримання водопроводу коштувало місту 5 200 зл. щомісяця [67, с. 11]. Паралельно з будівництвом водопроводу тривали роботи зі створення каналізаційної системи. У 1936 р. на її будівництво було виділено 66 тис. зл. [14, арк. 32], у 1937 р. – 115 тис. зл. [69, с. 2].

Розбудова міста вимагала меліорації територій. Для цього луцький магістрат узяв позику в 400 тис. зл. [71, с. 6] та запровадив на засіданні комісії з питань меліорації спеціальний податок для населення [39, с. 93]. Видатки на меліорацію міських територій у 1929–1932 рр. становили 498 тис. зл. За цей час було збудовано відвідні рови, врегульовано р. Глушець, для захисту від розливів р. Стиру за проектом інженера В. Лібровича вздовж річки споруджено двокілометрову дамбу – від Замкової вулиці до Дубнівського шляху [35, с. 85].

У 1920–1930-х рр. міська влада зосередила свою увагу на облаштуванні міських вулиць та площ. Упродовж 1920-х рр. у місті було перебудовано 40 500 м² та вимощено новою бруківкою 21 159 м² вулиць і 1 310 748 м² тротуарів. Поліпшенню комунікацій сприяло і будівництво залізобетонного мосту через р. Глушець [72, с. 5].

У цей період відбувалися певні зміни і в системі міського та міжміського транспортного сполучення. Поліпшується сполучення Луцька із сусідніми містами. У 1928 р. відбулося відкриття залізничної колії Луцьк – Львів [51, с. 3]. На той час місто мало також залізничне сполучення з такими містами, як Ківерці, Рівне, Здолбунів, Кременець та автобусне – з Грубешовом, Володимиром-

Волинським, Торчином, Ковелем, Рівним, Оликою та Дубном [18, арк. 12]. Перевезення містом здійснювали здебільшого за допомогою коней. Так, у 1935 р. на вулицях Луцька працювало 72 кінних та 15 автомобільних перевізники [29, арк. 2]. Від залізничного вокзалу до броварні Шнайдера можна було доїхати на автобусі за 60 грош, для урядових працівників діяли знижки в 50 % [77, с. 8]. 1939 р. в місті відкрито автобусну станцію [34, с. 92].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В економічному розвитку Луцька в 1919–1939 рр. можна виділити кілька періодів. Перший з них – 1919–1921 рр. – характеризується як перехідний етап пристосування до мирного життя після війни та переорієнтація Луцька до нових соціально-економічних умов. Другий етап – 1921–1929 рр. – став періодом відбудови міського господарства. Третій етап – 1929–1933 рр. – позначений впливом світової економічної кризи, яка негативно відбилася на економічній та соціальній сфері Луцька. Четвертий етап – 1933–1939 рр. – це період повільної модернізації та розширення території міста.

Деякі аспекти дослідження можуть стати темами для подальшого вивчення, зокрема вплив органів влади та самоврядування на економічний розвиток Луцька, формування та діяльність громадських і державних економічних об'єднань, різного роду підприємств та торгових закладів міста.

Джерела та література

1. Бурунова О. Становлення та діяльність державних кредитних установ Волині у 20–30-х роках ХХ ст. / О. Бурунова // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Екон. та філол. науки. – 2006. – № 7. – С. 43–48.
2. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. 31, оп. 16, спр. 3.
3. Держархів Волинської обл., ф. 36, оп. 16, спр. 58.
4. Держархів Волинської обл., ф. 36, оп. 16, спр. 258.
5. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 1, спр. 1449.
6. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 1, спр. 5727.
7. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 1, спр. 6017.
8. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 1, спр. 6268.
9. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 1, спр. 6343.
10. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 2, спр. 481.
11. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 2, спр. 639.
12. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 4, спр. 279.
13. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 5, спр. 498.
14. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 6, спр. 50.
15. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 6, спр. 248.
16. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 6, спр. 417.
17. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 6, спр. 568.
18. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 6, спр. 579.
19. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 7.
20. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 9.
21. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 19.
22. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 32.
23. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 249.
24. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 320.
25. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 397.
26. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 445.
27. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 475.
28. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 1, спр. 510.
29. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 5, спр. 876.
30. Князьков О. Інвестування міського благоустрою у міжвоєнній Волині (1920–1930-х роках) / О. Князьков, Т. Никитюк // Екон. науки. Серія : Регіон. економіка : зб. наук. пр. ЛДТУ / відп. ред. З. Герасимчук. – Луцьк : [б. в.], 2004. – С. 4–13.
31. Литвинюк В. Розвиток зовнішньої та внутрішньої торгівлі у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.) / В. Литвинюк // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Іст. науки. – 1998. – № 1. – С. 54–56.
32. Литвинюк В. Розвиток промислового виробництва у Волинському воєводстві в 1921–1939 роках / В. Литвинюк // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Іст. науки. – 1999. – № 4. – С. 91–98.
33. Литвинюк В. Розвиток ремесла у Волинському воєводстві у 1921–1939 рр. / В. Литвинюк // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Іст. науки. – 2000. – № 3. – С. 79–82.

34. Менджецький В. Цивілізаційні і соціотопографічні переміни в містах Волинського воєводства (1921–1939 рр.) / В. Менджецький // *Минуле і сучасне Волині: літописні міста і середньовічна культура* : матеріали VIII Волин. обл. іст.-краєзн. конф. (27–28 листоп. 1995 р.) / відп. ред. Г. Бондаренко. – Луцьк : Надтир'я, 1998. – С. 89–92.
35. Михайлюк О. Історія Луцька / О. Михайлюк, І. Кічий. – Львів : Світ, 1991. – 192 с.
36. Никитюк Т. Розвиток промислового сектору Волинського воєводства у період між двома світовими війнами (20–30-ті роки XX ст.) / Т. Никитюк // *Економічні науки: Економічна теорія та економічна історія* : зб. наук. пр. – Луцьк : [б. в.], 2006. – Вип. 3 (11). – С. 144–158.
37. Свинчук А. Економічна політика польського уряду на Волині в 1921–1939 рр.: реалізація програм у галузі розвитку промисловості / А. Свинчук // *Збірник навч.-метод. матеріалів та наук. ст. іст. ф-ту*. – 1999. – № 4. – С. 108–113.
38. Українська нива. – 1936. – № 3.
39. Шабала Я. Меліоративні роботи на Волині і Поліссі у 1921–1939 рр. / Я. Шабала, Б. Заброварний // *Минуле і сучасне Волині та Полісся: історія сіл і міст Західного Полісся. Маневиччина* : матеріали XIII Волин. наук. іст.-краєзн. конф. (сmt Маневичі – с. Кукли, 14 трав. 2004 р.) : зб. наук. пр. – Луцьк : [б. в.], 2004. – С. 92–94.
40. Шваб А. Соціально-економічні процеси на Волині в міжвоєнний період / А. Шваб // *Збірник навч.-метод. матеріалів і наук. ст. іст. ф-ту Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. – Луцьк : [б. в.], 2008. – № 14. – С. 98–102.
41. Drugi powszechny spis ludnosci z dn. 9. XII 1931 R. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludnosc. Stosunki zawodowe. Wojewodztwo Wołyńskie. – Warszawa, 1938. – 361 s.
42. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1930. – № 35. – Poz. 287.
43. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1932. – № 17. – Poz. 110.
44. Głos Wołynia. – 1939. – № 4.
45. Jezierski A. Historia gospodarcza Polski / A. Jezierski, C. Leszczynska. – Warszawa : Key text, 2003. – 568 s.
46. Landau Z. Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej / Z. Landau, J. Tomaszewski. – Warszawa : Krajowa agencja wydawnicza, 1991. – 80 s.
47. Landau Z. Zarys historii gospodarczej Polski 1918–1939 / Z. Landau, J. Tomaszewski. – Warszawa : Książka i wiedza, 1999. – 321 s.
48. Łutck w świetle cyfr i faktow na rok 1926. – Łutck, 1925. – 224 s.
49. Мędrzecki W. Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych / W. Мędrzecki. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1988. – 203 s.
50. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 roku. Mieszkania. Ludnosc. Stosunki zawodowe. Wojewodztwo Wołyńskie. – Warszawa, 1926. – 244 s.
51. Przegląd Wołyński. – 1928. – № 33.
52. Przegląd Wołyński. – 1929. – № 6.
53. Przegląd Wołyński. – 1929. – № 23.
54. Przegląd Wołyński. – 1930. – № 27.
55. Przegląd Wołyński. – 1931. – № 39.
56. Przegląd Wołyński. – 1932. – № 18.
57. Wołyńskie wiadomosci rzemieslnicze. – 1928. – № 2.
58. Wołyńskie wiadomosci rzemieslnicze. – 1938. – № 6.
59. Wołyńskie wiadomosci rzemieslnicze. – 1938. – № 12.
60. Wołoszynowski J. Wojewodztwo Wołyńskie w swietle liczb i faktow / J. Wołoszynowski. – Łuck, 1929. – 248 s.
61. Wołyn. – 1933. – № 3.
62. Wołyn. – 1933. – № 6.
63. Wołyn. – 1935. – № 5.
64. Wołyn. – 1935. – № 37.
65. Wołyn. – 1936. – № 2.
66. Wołyn. – 1936. – № 28.
67. Wołyn. – 1936. – № 37.
68. Wołyn. – 1937. – № 33.
69. Wołyn. – 1937. – № 34.
70. Ziemia Wołyńska. – 1929. – № 18.
71. Ziemia Wołyńska. – 1929. – № 19.
72. Ziemia Wołyńska. – 1929. – № 24.
73. Ziemia Wołyńska. – 1929. – № 30.
74. Ziemia Wołyńska. – 1930. – № 3.
75. Ziemia Wołyńska. – 1930. – № 18.
76. Ziemia Wołyńska. – 1930. – № 24.

77. Ziemia Wołyńska. – 1930. – № 49.
78. Ziemia Wołyńska. – 1931. – № 2.
79. Ziemia Wołyńska. – 1931. – № 3.
80. Ziemia Wołyńska. – 1931. – № 4.
81. Ziemia Wołyńska. – 1931. – № 11.
82. Ziemia Wołyńska. – 1931. – № 38.
83. Ziemia Wołyńska. – 1932. – № 4.
84. Ziemia Wołyńska. – 1932. – № 13.
85. Ziemia Wołyńska. – 1932. – № 14.
86. Ziemia Wołyńska. – 1932. – № 15.
87. Ziemia Wołyńska. – 1932. – № 35.

УДК 94(447) «19»

М. В. Сеньків –
*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

Акт злуки УНР і ЗУНР – знакова подія української історії

*Роботу виконано на кафедрі нової та новітньої
історії України ДДПУ ім. І. Франка*

У статті проаналізовано боротьбу ЗУНР за її злуку з УНР. Показано, що 3 січня 1919 р. Національна рада прийняла ухвалу «Про злуку ЗУНР з УНР», а 22 січня 1919 р. у Києві на майдані Святої Софії відбулася урочиста церемонія злуки. Наступного дня Трудовий конгрес УНР затвердив Маніфест про злуку. Однак у зв'язку з тодішніми воєнно-політичними обставинами, ідеологічними розбіжностями між галичанами та наддніпрянцями, а також через відсутність міжнародної підтримки не вдалося українські землі об'єднати.

Ключові слова: Акт злуки, соборність українських земель, передвступний договір, ЗУНР, УНР.

Сеньків М. В. Акт воссоединения УНР и ЗУНР – знаковое событие украинской истории. В статье проанализирована борьба ЗУНР за воссоединение с УНР. Показано, что 3 января 1919 г. Национальный совет принял постановление «О воссоединении ЗУНР с УНР», а 22 января 1919 г. в Киеве, на площади Святой Софии, произошла торжественная церемония воссоединения. На следующий день Трудовой конгрес УНР утвердил Манifest о воссоединении и дополнил свой состав делегатами Национального совета. ЗУНР стала называться «Западной областью УНР». Однако в связи с тогдашними воєнно-политическими обстоятельствами, идеологическими разногласиями между галичанами и надднепровцами, а также из-за отсутствия международной поддержки воссоединение носило декларационный характер.

Ключевые слова: Акт воссоединения, соборность украинских земель, предвступный договор, ЗУНР, УНР.

Sen'kiv M. V. The West-Ukrainian Village: the Economical and Socio-Political Achievements of the National Co-Operation (1919–1939). In the article it has been the struggle of the West Ukrainian People's Republic for the union with the Ukrainian People's Republic. It has been shown that on January 3, 1919 the Ukrainian National Council proclaimed 'the Act of the Union of the West Ukrainian People's Republic with the Ukrainian People's Republic', and on January 22, 1919 there was a ceremony of the Union on the St. Sophia's square in Kyiv. The next day the Labour Congress of the Ukrainian People's Republic approved the Manifesto of the union and delegated new members into the National Council. The West Ukrainian People's Republic was renamed into 'the Western region of the Ukrainian People's Republic'. But because of the military, political situation and the ideological differences between the Galicians and the Dnieper Ukrainians, the union of the Ukrainian lands failed because of the lack of the international support.

Key words: the Act of the Union, the unity of Ukrainian lands, the preliminary agreement, the West Ukrainian People's Republic, the Ukrainian People's Republic.